

УДК 351.851.378

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Зенченко Тетяна Федорівна,

*кандидат педагогічних наук,
кафедра педагогіки та менеджменту освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна*

Анотація

У статті висвітлено процес розвитку національної системи вищої освіти в контексті актуалізації проблеми забезпечення якості освіти з урахуванням особливостей взаємозв'язку державної освітньої політики, суспільно-педагогічного руху, нормативно-правового оформлення процесу забезпечення якості вищої освіти. Здійснено аналіз системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: *якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, процес акредитації, тенденції розвитку системи акредитації.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний розвиток будь-якої держави враховує рівень та спроможність до розвитку освітньої системи: ефективність освітніх закладів здійснює вплив на формування державності не менший, ніж інші фактори соціально-економічного розвитку.

Розвиток національних освітніх систем в останнє десятиріччя має певні тенденції, а саме: стрімкий розвиток освіти країн Східної Азії спричинив підняття освітніх систем Південної Кореї, Японії, Сингапуру та Гонконгу на вищий щабель світового рейтингу (особливістю освіти в зазначених країнах є істотна перевага наполегливості над уродженими здібностями, чітко визначена мета та завдання навчання, висока культура відповідальності та взаємодії всіх учасників освітнього процесу, широке використання сучасних ІТ-технологій); скандинавські країни, що завжди перебували на лідерських позиціях,

втратили свою перевагу, водночас освітні індекси та індекс Людського розвитку ООН є одними з найвищих показників у світі; стабільною залишається якість освіти в європейських країнах, відбулось часткове покращення освітніх систем країн Східної Європи, зокрема Ізраїля та Польщі.

Новою Міжнародною стандартною класифікацією освіти, зміненою та доопрацьованою у 2011 р., прийнято Болонську циклоу (рівневу) організацію вищої освіти та уточнено освітній глосарій згідно з більш повним і конкретним усвідомленням освіти, галузей та спеціальностей, їхнього опису, що стало логічним продовженням і уточненням першого видання “Національного освітнього глосарію: вища освіта”. У Європейському освітньому просторі визначено парадигму вищої освіти на основі досліджень, продовжено реалізацію проекту ЄС “Налаштування освітніх структур в Європі”, спрямованого на впровадження компетентнісного (результативного) підходу у вищій освіті. З огляду на це трансформовано наявні освітні програми та інтегровано їх у нові програми: Темпус — в Еразмус+, 7-ми Рамкову Програму — в дослідницьку Програму Горизонт 2020.

Міжнародною освітньою спільнотою визначено мету вищої освіти — досягнення широкого спектру цілей, що охоплюють підготовку студентства до активної суспільної діяльності як членів громадянського суспільства, майбутньої професійної діяльності як кваліфікованих компетентних фахівців у різних галузях діяльності, сприяння та підтримку особистісного розвитку, набуття фундаментальних знань і мотивування до дослідницької інноваційної діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень із означеної проблеми. Дослідженнями проблеми становлення системи контролю за якістю освітніх послуг вищої освіти України охоплено широке коло галузей і напрямів, зокрема її структуру, формування та тенденції розвитку характеризували В. Андрущенко, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко та ін., критерії та відповідність реальних показників якості досліджу-

вали Є. Владимирська, В. Домніч, С. Свіжевська, А. Шевцов та ін.); дослідженнями якості вищої освіти займались Ю. Скиба, О. Локшина, О. Ярошенко та інші.

Мета статті — визначити й обґрунтувати складники поняття “якість освіти” в контексті імплементації Закону України “Про вищу освіту”, висвітлити проблематику ключових понять системи якості освітньої діяльності педагогічного ВНЗ, зокрема процесу акредитації як особливості системи контролю якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. З метою забезпечення якості вищої освіти, що є ключовим поняттям Болонського процесу, для забезпечення якого розроблено та затверджено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), сформульовано Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти. Означеними стандартами якість вищої освіти визначено як ефективний результат спільної діяльності викладача, студента та навчального середовища, в якому “зміст програм, навчальні можливості та матеріально-технічні засоби відповідають поставленій меті” [4].

“Всесвітньою декларацією про вищу освіту для XXI ст.” (прийнятою Всесвітньою конференцією з вищої освіти в Парижі у жовтні 1998 р.) проголошено, що якість вищої освіти є широким поняттям, яке охоплює усі форми провадження освітніх послуг: освітні/академічні програми, тематику й результативність наукових досліджень, соціальну сферу і фінансування, контингент студентів і динаміка руху, матеріально-технічну базу, обладнання та устаткування, науково-педагогічні кадри та академічне середовище. Наголошено, що важливе значення для підвищення якості освітньої діяльності має усвідомлення та зіставлення результатів внутрішнього самоаналізу освітнього закладу із зовнішньою оцінкою, у тому числі незалежними спеціалізованими міжнародними експер-

тами на публічних засадах. Значним кроком до забезпечення якості вищої освіти в Україні стало запровадження Державних вимог оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, визначене Положення про акредитацію вищих навчальних закладів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 лютого 1996 р. №200 [5].

Перші роки створення та розвитку національної системи моніторингу якості освіти, зокрема акредитації (1992—1996 рр.) характеризувалися нечіткими поняттями та процедурами, постійно змінюваними та варіативними, використання міжнародного досвіду ускладнювалося практичною апробацією в межах освітньої системи України.

Усвідомлення необхідності інтегрування української освітньої системи в європейський простір вимагало дотримання визначених міжнародних засад ліцензійно-акредитаційної діяльності, однією з важливих особливостей якої мало бути широке залучення професійної громадськості до оцінювання якості освіти. У жовтні 1995 р. з цією метою було створено контролювальну інституцію якості освіти — Державну акредитаційну комісію України, очолювану Міністром освіти України (нині — Акредитаційна комісія України до введення в дію Національного агентства з якості вищої освіти, створення якого передбачено Законом України “Про вищу освіту”, ст. 16) [6], внесено зміни до чинного законодавства, окреслено процедури ліцензування, атестації та акредитації, створено фахові ради за напрямками підготовки (спеціальностями), визначено критерії ліцензування та акредитації, які поступово ускладнювалися та конкретизувалися.

Аналіз вітчизняних наукових джерел дав змогу нам погодитися із визначенням поняття “якість вищої освіти”, формульованим С. Свіжевською, яка здійснила комплексну характеристику освітнього процесу, і його результату: “Якість вищої освіти — це рівень відповідності характеристик вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) різноманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), умовам,

які мають задовольнити прогресивний розвиток людини і суспільства” [2]

Отже, якістю вищої освіти (Quality in Higher Education), за Національним освітнім глосарієм, є “рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти” [1, с. 68].

На підставі цього можемо зазначити, що забезпечення якості вищої освіти — це скоординована діяльність освітнього менеджменту ВНЗ щодо якості, яка охоплює: моніторинг освітньої діяльності ВНЗ, планування якості освіти, управління якістю та корегування її механізмів, оцінювання результатів освітнього процесу та удосконалення системи забезпечення якості освіти за кожною конкретною освітньою програмою.

Показник якості освітньої діяльності відображає рівень організації освітнього процесу у конкретному ВНЗ, де здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти. Освітні програми (спеціальності) ВНЗ мають забезпечити студентів академічними знаннями та навичками, які передбачають, насамперед, як загальні — ті, що впливають на гармонійний розвиток особистості студентів та можуть бути використані студентами в професійній діяльності, — так і спеціальні або фахові. Зазначимо, що автономія ВНЗ, особливо під час визначення пріоритетних цілей здобуття вищої освіти породжує різні погляди щодо якості здобутої вищої освіти. Водночас не викликає заперечень характеристика якості навчання як результату ефективної взаємодії студентів і викладачів у певному освітньому середовищі.

Отже, зазначимо, що якість освіти структурується на чітко визначені критерії (вимоги), освітній процес і прогнозований результат діяльності, комплекс набутих компетентностей (рис. 1).

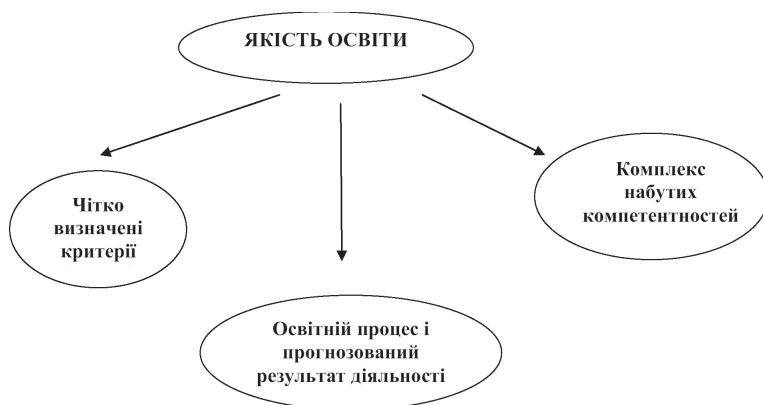

Рис. 1. Критерії якості освіти

Таким чином, критерії якості освіти охоплюють:

- *ресурси* освітнього процесу ВНЗ (кадрове забезпечення освітньої програми і рівень наукової та професійної активності кожного викладача, який забезпечує викладання лекцій, семінарських і лабораторних занять, здійснення наукового керівництва курсовими, дипломними роботами (проектами), дисертаційними дослідженнями, науково-педагогічними (науковими) працівниками; студенти як суб'єкти освітнього процесу; матеріально-технічне, інформаційне та навчально-методичне забезпечення);
- *організацію* освітнього процесу (технології освітнього процесу, презентація розроблених інноваційних методик, очікувані результати впровадження освітніх досягнень);
- *результат* освітнього процесу (набуті випускниками педагогічного ВНЗ професійні компетентності).

Зниження якості вищої освіти України зумовлено об'єктивними і суб'єктивними чинниками, зокрема: зниженням довіри до ВНЗ в українському освітньому й економічному просторі, збільшення академічної мобільності студентів, здобуття ними вищої освіти у ВНЗ іноземних країн (істотно збільшено показник українських абітурієнтів у польських ВНЗ), збільшення невідповідності вимог ринку праці та академічної

освіти. Усі зазначені чинники яскраво відображені в засобах масової інформації, зокрема Інтернет-ресурсах (онлайн-медія, форумах, блогах, освітніх форумах тощо), інформаційних даних статистичних звітів, які характеризують кількісний відтік абітурієнтів у навчальні заклади країн Східної Європи, показниках фахового працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей у закладах системи освіти України тощо.

Об'єктами оцінювання якості освіти є освітній контент (освітні програми, комплекси навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни (конспекти або розширені плани лекцій), плани практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи, питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань та вмінь студентів, комплексних контрольних робіт тощо), освітня діяльність ВНЗ, результати навчання та компетентності студентів, здобуті в освітньому процесі.

“Система забезпечення якості вищої освіти в Україні охоплює:

1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система *внутрішнього* забезпечення якості);

2) системи *зовнішнього* забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості *діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ* оцінювання та забезпечення якості вищої освіти” [6].

Узгоджена та координована діяльність різних підгалузевих складників систем контролю якості вищої освіти покликана забезпечити її такою мірою, яка відповідатиме стандартам якості вищої освіти в Європейському просторі. Саме це контролюватимуть незалежні установи з оцінювання та забезпечення якості, що є принципово новим для української системи вищої освіти і є одним із основних чинників визнання якості українського освітнього закладу (освітніх програм/спеціальностей) як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Існує декілька дієвих механізмів процедури забезпечення та оцінки якості вищої освіти: репутаційний (використання експертного оцінювання рівня освітніх програм і навчальних закладів), результативний (дослідження кількісних показників різних напрямів діяльності ВНЗ) та загальний (передбачає характеристику принципів управління якістю освіти згідно з вимогами систем менеджменту якості Міжнародної організації із стандартизації (ISO), оцінювальну діяльність якої спрямовано на визначення відповідності показників усталеним для певного рівня стандартам та на визначення шляхів підвищення рівня якості освіти) [3].

Варто зазначити, що головною метою освітян України є забезпечення якості освіти в Україні, визначення позитивних зрушень, ґрунтовний аналіз недоліків, планування подальшої роботи щодо удосконалення системи забезпечення якості національної освіти.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Отже, одним із важливих шляхів удосконалення системи якості вищої освіти особливе місце належить реформуванню організаційної культури у більшості вищих навчальних закладів, усвідомлення як вищими навчальними закладами загалом, так і кожним науково-педагогічним працівником і студентом як активними учасниками освітнього процесу власної відповідальності за якість надання та здобуття освітніх послуг у межах кожної освітньої програми.

Сучасні зміни в освітньому просторі декларують запровадження нових і дієвих шляхів забезпечення якості вищої освіти, зокрема системи акредитації освітніх програм і навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності українських ВНЗ, що є основною вимогою до інтеграції нашої країни в європейське освітнє суспільство.

Список використаних джерел

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. — 2-е вид., перероб. і доп. — К. : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2014. — 100 с.
2. Свіжевська С. А. Експертиза якості освіти: європейський підхід до оптимізації критеріїв акредитації у ВНЗ України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akspt_yakosti.php
3. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс]. — К. : Ленвіт, 2006. — 35 с. — Режим доступу: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>
4. International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE), 2001, Annex: Clarification and Glossary, to a questionnaire conducted in December, 2001.
5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF>
6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

References

1. Nacional'nyj osvitnij glosarij: vyshha osvita / avt.-uklad. : V. M. Zaharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Lugovyj, A. V. Stavyc'kyj, Ju. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / za red. V. G. Kremenja. — 2-e vyd., pererob. i dop. — K. : TOV “Vydavnychyj dim “Plejady”, 2014. — 100 s.
2. Svizhevs'ka S. A. Ekspertyza jakosti osvity: jevropejs'kyj pidhid do optymizacii' kryterii'v akredytacii' u VNZ Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/statti_akspt_yakosti.php
3. Standarty i rekomendacii' shhodo zabezpechennja jakosti v Jevropejs'komu prostori vyshhoi' osvity [Elektronnyj resurs]. — K. : Lenvit, 2006. — 35 s. — Rezhym dostupu: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>

4. International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAANE), 2001, Annex: Clarification and Glossary, to a questionnaire conducted in December, 2001.
5. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF>
6. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

Татьяна Федоровна Зенченко,
кандидат педагогических наук,
кафедра педагогики и менеджмента образования,
Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко,
г. Глухов, Украина
E mail: kpno_gnpu@ukr.net

Зенченко Т. Ф.
**МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ
КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

Аннотация

В статье освещена проблема развития национальной системы высшего образования в контексте актуализации проблемы обеспечения качества образования с учетом особенностей взаимосвязи государственной образовательной политики, общественно-педагогического движения, нормативно-правового оформления процессу аккредитации как обеспечения качества высшего образования. Произведен анализ системы обеспечения качества высшего образования в Украине.

Ключевые слова: *качество высшего образования; обеспечение качества высшего образования; процесс аккредитации; развитие системы аккредитации.*

Tetyana Zenchenko,

Ph.D. in Pedagogy,

Department of Pedagogy and Educational Management,

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,

Hlukhiv, Ukraine

E mail: kpmo_gnpu@ukr.net

Zenchenko Tetyana

**METHODICAL PRINCIPLES OF THE MANAGEMENT OF A
EDUCATION QUALITY IN THE HIGH SCHOOL**

Abstract

The article deals with the problem of development of the national system in the context of updating problems of higher education quality assurance taking into account the relationship of the national education politics and socio-pedagogical movement, regulatory clearance of accreditation processes as a higher education quality assurance. Analysis of the system higher education quality assurance is carried out in Ukraine.

Keywords: *higher education quality, higher education quality assurance, accreditation process, development of the accreditation system.*